

ПРОЯВИ УПЕРЕДЖЕНОСТІ НЕНАДІЙНОГО НАРАТОРА У РОМАНІ В. ДОМОНТОВИЧА «ДОКТОР СЕРАФІКУС»

Підодвірна М.І.,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027
pidodvirna@gmail.com

У статті досліджено феномен ненадійного розповідача в романі В. Домонтовича «Доктор Серафікус», спираючись на текстові ознаки ненадійної нарації, виділені А. Нюннінгом. Проаналізовано симптоми та художні функції ненадійного наратора.

Ключові слова: ненадійний наратор, наративна стратегія, інтерпретація, гра, В. Домонтович.

Підодвірна М.І.

Проявления предвзятости ненадежного наратора в романе В. Домонтовича «Доктор Серафikus»

В статье исследован феномен ненадежного наратора в романе В. Домонтовича «Доктор Серафikus», опираясь на текстовые признаки ненадежной наррации, выделенные А. Нюннингом. Проанализированы симптомы и художественные функции ненадежного рассказчика.

Ключевые слова: ненадежный рассказчик, нарративная стратегия, интерпретация, игра, В. Домонтович.

M. Pidodvirna

Manifestations of the bias of an unreliable narrator in novel by V. Domontovich "Doctor Serafikus"

The results and achievements of the main schools and directions of naratology indicate the need to reread both well-known and recondite texts in order to spell out the meanings. We believe that the narrative analysis of prose by Victor Domontovich (the Ukrainian intellectual writer) is interesting and relevant. The article attempts to characterize the manifestations of the bias of an unreliable narator in the novel "Doctor Serafikus" based on the A. Nyuninga's cognitive approach. A modern German researcher provides a set of tools that can supplemented for a multidimensional consideration of all ambiguities and contradictions in the text. An intelligent game that unfolds in the text manifests itself at different levels. V. Domontovych conducts the biggest game, the game with meaning through the pending authority of unreliable presenter.

The text of the novel consists of abstract reflections, notes, dreams, illusions, fantasies, dreams and retrospective journeys. The main law of the text is the game. Irony and contradictions in the narrator's words encourage the reader to feel dissonance, uncertainty. Therefore, in a narrative analysis, attention is focused on the speaker and who sees (the focal point). It was investigated that the artist Corvin is the narrator of the novel "Doctor Serafikus", he tries to give as much as possible objectively the personal story. The motives for the unreliability narration based on the personal interest and bias of the character are determined. We identified the main symptoms of the unreliability of the narrator in the work, and the different levels at which the corresponding narrative is expressed, are highlighted. It is established that an unreliable narrative forces distancing itself from a narrator and takes everything that has been said with caution and detachment. Detailed narrative analysis of the work sheds light on the meanings, which for some reason masked, and allows you to establish artistic functions of an unreliable narrator. We believe that understanding this phenomenon makes it possible to make a comprehensive analysis of artistic text.

Key words: unreliable narrator, narrative strategy, interpretation, game, V. Donontovich.

Вступ. Розвиток наратології як самостійної дисципліни спонукає до перегляду розповідних текстів під особливим, властивим вченню, кутом зору. Результати та напрацювання основних шкіл та напрямів наратології свідчать про потребу

перепрочитання як відомих, так і маловідомих текстів з метою увиразнення смислів. Існує ціла колекція творів зі світової літератури, розглянутих під окуляром теорії оповіді, та в українській літературі це питання не достатньо досліджене.

Сучасні дослідники не оминули увагою прозу В. Домонтовича. Окремі аспекти творчості досліджували В. Агеєва [4], О. Боярчук [6], М. Гірняк [7], І. Куриленко [10], С. Павличко [10], Т. Белімова [5], Ю. Загоруйко [9] та ін. Проте немає дослідження, присвяченого наративному аналізу прози письменника, що, власне, і становить **актуальність** нашої розвідки. **Мета:** спробуємо охарактеризувати феномен ненадійного наратора в романі В. Домонтовича «Доктор Серафікус», спираючись на когнітивний підхід А. Нюннінга у визначенні ненадійної нарації. Тож основним **завданням** цієї розвідки є аналіз образу ненадійного наратора у вищезазначеному романі.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Поняття недостовірності (unreliable narrator) було запропоновано У. Бутом у фундаментальному дослідженні «Риторика художньої літератури» [1], в якому він писав про свідомо закладені в художньому тексті недостовірності та розглядав їх у співвідношенні з поняттями імпліцитного автора й наративної дистанції. Посткласичними наратологами переглядається та розширюється канонічний термін «ненадійний наратор» У. Бута. На нашу думку, найбільш аргументованою та чіткою є позиція А. Нюннінга, який розглядає ненадійну нарацію в межах когнітивістики. Він вважає риторичну концепцію У. Бута розмитою (особливо це стосується поняття імпліцитного автора), а роль читача у процесі сприйняття та інтерпретації ненадійності проігнорованою. Ненадійна нарація як стратегія вимальовується поступово, є динамічним конструктом і проявляється залежно від рівня готовності читача. Саме тому німецький наратолог акцентує роль реципієнта. А. Нюннінг концентрується на «текстуальних і контекстуальних ознаках, які сигналізують читачеві, що достовірність наратора може бути під питанням» [2, 83]. Балансуючи між подіями та відношенням до подій, читач виявляє, що «наратор і / або текст говорять в двох досить різних контекстах». Попри слова розповідача, читач вловлює інший сенс, адже, не знаючи цього, «ненадійний наратор постійно непрямым шляхом повідомляє читачеві інформацію про свої стильові особливості та стан розуму» [2, 85]. У цьому випадку реципієнт повинен прийняти «цінності та норми всього тексту» [2, 87]. А. Нюннінг вважає прочитання помилковим, якщо справжній обізнаний читач не зможе виявити «драматичної іронії» й побачити «додатковий сенс».

Вчений подає цілий список текстових ознак наративної недостовірності: 1) прослідковуються явні протиріччя та інші розбіжності в наративному дискурсі; 2) неузгодженість між висловлюваннями та діями наратора; 3) розбіжності між описом оповідача себе та оцінкою, яку йому дають інші персонажі; 4) суперечності між екс-

пліцитними коментарями наратора щодо інших персонажів та його імпліцитною самооцінкою, або тим, як він мимовільно виявляє себе; 5) протиріччя між викладом подій та їх інтерпретацією, невідповідності між історією та дискурсом; 6) вербальні та невербальні сигнали інших персонажів; 7) мультиперспективна інтерпретація подій та контраст між різними версіями однієї і тієї ж події; 8) накопичення зауважень, що стосуються наратора, а також лінгвістичні сигнали, що позначають суб'єктивність та високий рівень емоційної залученості; 9) прямі апеляції до читача та спроба викликати співчуття до себе; 10) синтаксичні сигнали, які позначають високий рівень емоційної залученості наратора, включаючи вигуки, еліпси, невмотивовані повтори тощо; своєрідні словесні звички, стилістичні особливості порушення мовних норм; 11) експліцитні метанаративні рефлексії наратора щодо правдоподібності його розповіді; 12) припущення недостатньої надійності, прогалини в пам'яті, а також коментарі щодо когнітивного обмеження наратора; 13) зізнання в тому, що в певних ситуаціях наратор може мати упереджений погляд на події; 14) паратекстуальні маркери, такі як заголовок, підзаголовок, передмова тощо [2, 87]. Бачимо, що ненадійність виражається на різних рівнях, насамперед, в мові та поведінці наратора. Аналізуючи роман «Доктор Серафікус», ми звертали увагу на симптоми ненадійності, що змушують дистанціюватись від наратора, сприймати все сказане з обережністю та відстороненістю.

Результати дослідження та обговорення. Роман «Доктор Серафікус» (1929 р.) був створений безпосередньо перед зникненням автора з літературного об'єкту. Текст роману становлять абстрактні роздуми, нотатки, мрії, ілюзії, фантазії, сни та ретроспективні подорожі. Гра як основний закон тексту демонструє три любовні історії, а іронія та суперечності у словах наратора спонукають читача відчувати дисонанси, невизначеність. Важливо звернути увагу на те, як говорить про головного героя наратор.

Повне ім'я головного персонажа — Василь Хрисанфович Комаха. Повністю звучить воно тільки раз з уст Корвина при знайомстві з Вер. Доктором Серафікусом його нарекли друзі. Очевидна алюзія на Серафима: у християнській та юдейській традиціях — це найвищий ангельський чин, найбільш наближений до Бога. Та попри всі найменування протагоніста, протягом всього тексту читач найчастіше бачить Комаху, який асоціюється з чимось дрібним та непомітним. Наратор описує героя як абстракцію, фікцію, «У нього було щось від гомункулюса, колби, лябороторії, од легенди про Фавста, од плянківських теорій, од химер, ілюзій, схем і формул» [8, 11]. У Середньовіччі гомункулусом (латин. homunculus — маленька людина,

іронічно — людинка) вважали істоту, подібну до людини, яку можна створити штучним шляхом. Пізніше це поняття використовували як іронічно-презирливу алегорію щодо штучної, нежиттєздатної, вигаданої людини, котра з точки зору якоїсь ідеології або наукової доктрини вважається «ідеальною». Знову ж таки виникає алюзія на «Фауста» Гете. Іронічне, гіперболізоване та часом жорстке ставлення до персонажа відчується одразу. Про ідеальність мова не йде, лише про безпорадність Комахи, дивакуватість та особливий стиль його життя.

Проводячи нарративний аналіз твору, найперше слід визначити, хто у ньому говорить і хто бачить. З першого речення тексту читач поринає в атмосферу монотонності, сірості, в якій за графіком живе асоціальний флегматичний персонаж Комаха. Дія починається сценою з Ірцею. Маленька дівчинка обожає науковця і називає його комашиним татом. Чоловіку до вподоби така компанія. Дівчинка також відчуває особливу ніжність, адже щоразу залазить на коліна до Комахи і розповідає різні історії. Але наратор дещо по-іншому оцінює цю дружбу: «*І все ж таки в їх стосунках було щось непевне, сумнівне і хистке... всередині її відбувалася велика боротьба, яка примушувала її страждати*» [8, 17]. Коли Ірця зрозуміла, що Комаха не є комашиним татом, вона розсердилася, але сказала: «*Я дуже люблю тебе, дядю Лупсе!*» [8, 19]. Так закінчується перший розділ. Проте у 7 розділі наратор говорить: «*...дівчинка ставилася до Комахи зневажливо й презирливо*» [8, 86]. Уважний читач відчує дисонанс, адже факти суперечать їх тлумаченню. І це спостерігаємо упродовж всього твору.

Наприклад, відчувається контраст між прізвиськом Комаха та його зовнішнім виглядом: огрядний, з масивними руками, «*що в них легше було уявити молоток ковала чи сокиру м'ясаря, ніж тендітне перо вченого...*» [8, 31]. Наратор говорить, що іноді Комаха видається наївним хлопчиком, а іноді досвідченим розпусником. І далі сам собі заперечує: «*Він не був розпусником, але в його вдачі підозрівали найрізноманітніші вади*» [8, 32]. Саме на цих «вадах» концентрується розповідач, кожен раз підкреслюючи химерність, недолугість Серафікуса аж до безглузких парадоксів та порівнянь із схемою, формулою, химерою, вигадкою, циклопом. Мова наратора надзвичайно емоційна та експресивна, а судження різкі та суб'єктивні. Наративний аналіз тексту показує, що говорить, бачить і конструює тканину роману упереджений художник Корвин. Вже у 3 розділі читач ловить чіткі сигнали: «*Доктор Серафікус ніколи в житті своєму (як це запевняв про нього Корвин) не знав, що таке кохання, і ніколи не кохав жінок*»; «*Художник Корвин, приятель Комахи, посилаючись на свою обізнаність у всіх ділах Серафікусових, рішуче стверджував, що за всі*

роки, як він знає, в Серафікуса не було жодного роману» [8, 33]. Далі наратор виявляє непевність та дає собі право чогось не знати: «*Але Корвин помилявся! Це могло бути образливим для його претензійної всеобізнаності, але він не все знав про Комаху*» [8, 34]. Виправданням для Корвина-наратора є його думка про те, що історія з Таїсією Павлівною просто вигадка та ілюзія. Навіть ствердження самого Серафікуса не переконують Корвина. Ретроспективна розповідь про стосунки Тасі і Комахи справляє неоднозначне враження та всяєна безглуздими зображеннями думок Серафікуса. Наприклад, два метри коридору, що розділяє помешкання героїв наратор порівнює із пільною екваторіальних ночей, пустелею джунглів, екзотичною мандрівкою на інший континент, яку легше здійснити. Розмова з жінкою — заняття марне, а грецькі тексти «досократиків» — найкраща компанія для прогулянки. Подібних тверджень у тексті багато і наратор щоразу намагається запевнити читача у достовірності його слів: «*Це все було, поза сумнівом, так, і все ж таки Комаха не міг угамувати своїх уяв*» [8, 51]. У тесті згадується, що Корвин був конструктивістом. Цей стиль в образотворчому мистецтві, архітектурі, художньому конструюванні, літературі активно розвивався у 1920-х — на початку 1930-х років і характеризується суворістю, геометризмом, лаконічністю форм і монолітністю зовнішнього вигляду. В образотворчому мистецтві та літературі прихильники конструктивізму надавали великого значення техніцизму, штучним конструктивним формам, абстракціям тощо. Ось звідки береться схема письма, описів, портретів. Також Корвин добре знався на анатомії. Не дивно, що портрет та зовнішність Вер подано з погляду фахівця цієї дисципліни. Себе ж наратор-Корвин описує так: «*Він подивився на гострий, як у Гоголя, ніс Корвина, на його тонкі губи, на його темні кістляві пальці...*» [8, 105]. «*У Корвина були всі дані, щоб Вер звернула на нього увагу. Струнка постава, смугляве обличчя й довга темна рука, — все те, що жінкам здається бажаним у чоловіку... Вер сподобалися скупі й чіткі рухи цього сухорлявого чоловіка з кістлявим носом і темними руками, що розташувалися коло неї, — уважно простелив простирадло, поклав валізку, об'язав голову рушником і простягнув на піску своє довге, до чорноти засмалене тіло. Він лежав не рухаючись. Його сухорляве витягнене тіло і обличчя з довгим гострим носом були бездоганні й нагадували італійця доби кватроченто, — не Данте, ні, швидше Бенвенуто Челліні*» [8, 54]. Не дивно, що, на протигагу Серафікусові, Корвин зобразив себе майже ідеальним. Порівняння з Гоголем додає значимості. Але основна інтрига твору полягає у тому, що Вер звернула увагу на дивакуватого Комаху і це обурило Корвина й спровокувало його упередженість. Саме в розмовах

з Вер розкриваються картини стосунків Комахи і Корвина. Останній говорить «з тією іронічною одвертістю, що можлива тільки між близькими друзями» [8, 73]. Далі емоційна напруженість супроводжується відповідними пунктуаційними знаками: «Вони були друзі. Були! Колись! Давно!» [8, 73]. Наратор натякає на особливі відносини між чоловіками. Є у тесті особливий абзац, на який потрібно звернути увагу: «Іронія в Корвиновому оповіданні про Доктора Серафікуса перетворилась на патетику. Хіба ж за іронією не ховається завжди остання щирість і ліризм?» [8, 74]. Суть такої наративної стратегії в тому, що ненадійним наратором у творі є Корвин, який з упевненістю пише про Серафікуса в притаманній йому манері. Зазначимо, що важливим сигналом ненадійності наратора є те, що аналогічні фрази в тексті належать і наратору, і одному з персонажів, який, власне, веде мову. Вище ми наводили приклад опису і ставлення наратора до Комахи. Трішки видозміненими ці слова повторюються з уст Корвина: «Згодьтесь, — казав Корвин, звертаючись до Вер, — що Ірця мала рацію, Серафікус не людина, а так, амфібія, молюск, якась фікція. Так, паперова силуета. Тінь од людини. Гомункулус. Я обурююсь, Вер. Даруйте мені, але я обурююсь» [8, 86]. По-перше, п'ятирічна Ірця не мислить складними термінами і ніколи так не називала дядю Комаху. По-друге, бажання принизити і осудити Серафікуса спонукає Корвина всіма способами нагадувати читачеві про своє ставлення. Через кілька абзаців Корвин знову наголошує: «Уся справа в тому й полягає, що Серафікус гном і гомункулус, лялька з картону. Не людина, а тінь від людини» [8, 87]. Ще один слід ненадійного наратора знаходимо в рядку: «Ми описуємо Комаху таким, яким він був у другій половині 20-х років...» [8, 98]. Маємо знак писаного слова: описуємо, а не розповідаємо. Саме художник Корвин змальовує нам картину художнього світу. Як конструктивіст він наповнює полотно тексту лаконічними фразами, складними поняттями, технічно маневрує з абстракціями та алюзіями. Все це справляє ефект неоднозначності, адже якщо відкинути переконливий тон наратора і вникнути в зміст повідомлюваного, то напрошуються інші висновки. Розділ закінчується словами: «Комаха — Доктор Серафікус — і був такий: безпредметний, людина запереченого біологізму, «приміткового», замкненого, схематичного існування» [8, 105]. Проте факти дружби з Ірцею, закоханості в Тасю, почуттів до Вер заставляють читача балансувати між подіями та відношенням до цих подій.

Звісно, постать Серафікуса є цікавою, багатогранною та дивакуватою. Проте ми не бачимо злоби, агресії, хитросплетінь в його характері. Оцінка-кліше Серафікуса як безстатевої абстракції та схеми не міняється протягом твору. Та в очах

Вер Серафікус виглядає зовсім іншим: «Його біле з жовтуватим відтінком м'яке, надто м'яке, ніби пух, ніби дитяче, волосся, гострий, трохи наприкінці червонуватий зі шкірою, що лупиться, ніс, стиснені губи й масивне підборіддя. Масивне підборіддя контрастувало з м'якістю білявого волосся й робило комаху схожим на Ріхарда Вагнера» [8, 128]. Це контрастує з тим портретом, який подає наратор: велика голова з опуклинами на чолі, широкий ніс, червоне, подібне на шматок свіжого м'яса, обличчя тощо. І це ще один аргумент упевненого ставлення до головного героя.

Наступна сцена відбувається у саду, де Комаха з дівчиною сидять на лаві та слухають симфонічний оркестр. Їхні діалоги про кохання та переконання Серафікуса досить неординарні. Його ставлення до жінок дещо дивне, всім своїм еством Комаха стримує себе, раціоналізує поведінку та обдумує кожен крок. Серафікус був не таким, як усі, і саме це так подобалось Вер. Вона прагнула розгадати його, як загадку, як ребус. Наратор описує почуття Вер як щось конструктивне, експериментальне, викривлене. Він подає цілий список порівнянь, намагаючись переконати себе і читача в несправжності цих стосунків. Їхні почуття наратор описує так: «Споруда з блязи, вапна, картону, скла. Татлінівська вежа, спіраль, перехрещення площин, геометрична формула, обрахунок співвідношень, умовність і абстракція; теорія відносності, прикладена до почуттів, логічний висновок з геометричних властивостей тієї чотирирівимірної простягненості, що її створюють людина, просторинь і час»; «Як у картинах Кандінського, так і в коханні Серафікуса й Вер було виключене все живе й органічне», «Таким було кохання Вер до Серафікуса: скупе, голе, схематичне. Кістяк скрипки на картині Пікассо» [8, 146–147]. Кохання Вер та Серафікуса наратор називає символом нудьги.

Важливим є фрагмент, коли Корвин зрозумів, що Вер проводить час у Комахи: «Він відчував, що його зрадили, він, Корвин, він кохав Вер, і він, лише він, а не хто інший, тим паче цей безпорадний Доктор Серафікус, мав право на її кохання» [8, 153]. Це пояснює мотиви ненадійності персонажа-розповідача. У тесті слово він виділено іншим шрифтом. Це акцент та додаткова підказка уважному читачеві. Корвин констатує свої права на Вер та її кохання, але він почувається обдуреним. Показовим є також наступний абзац: «Цей змисловий сміх, коли буяє кров, обіцяв йому все: тут, у каварні, на людях сміхом вона розкривала себе й свою нестримну хіть перед збудженим його бажанням» [8, 153]. Корвин втішає себе думкою про несерйозність стосунків з іншим. Вона наче не підпускає до себе художника, але не відкидає його. Наратор вважає, що Вер небаїдуха до чоловіка з носом Гоголя: «Як завжди, Корвин впливав на Вер хвилююче» [8, 156]. Саме йому, а не Комасі,

вона довіряє провести себе додому. Це переломний момент. Корвин торжествує. Експресивний текст наратора сповнений звертаннями до Комахи та риторичними питаннями: «Ви не вірите в це, докторе? Вам прикро, що вас викинено як ганчірку, і не вам, не вам, а Корвинові віддано перевагу?.. Ви страждаєте від сумнівів, Серафікусе?.. Ви зітхаете, Серафікусе: кохання для вас надто важкий тягар, який вам не піднести?... Найгірше почуття в коханні це заздрість» [8, 158].

В останньому розділі йдеться про Тасю. Вона згадує недавню зустріч з Комахою, яка супроводжується емоційним збудженням. Цей епізод важливий тому, що тут вона дає оцінку Доктору: «Був Комаха той самий, що й колись, і був він відмінний: трохи ніби вільніший, простіший, звичайніший» [8, 162]. Читач нарешті бачить Серафікуса неупередженими очима. Без химерних порівнянь та абстракцій. Далі йдуть нотатки Комахи, в яких він говорить про свої почуття до Вер. І мова його щира, сповідальна. Він розчинився у своїх почуттях, які його окриляють і, водночас, причиняють біль. Останній абзац має обрамлення — починається і закінчується ім'ям Вер. Вона стала сенсом життя. В. Домонтович майстерно підбирає імена. *Veritas* (з латин.) — істина, *Ver* — весна. Жінка постає як уособлення життя, його першопочаток. Саме жінка є моментом випробування. Стандартна п'ятирічна дівчинка Ірця, типова студентка Тася та екстравагантна Вер, яка обожаювала красиві історії та нестандартні ситуації. Якщо перші дві є уособленням вічного чуттєвого образу жінки, то остання невіддільна від контексту доби. Вер намагається слідувати часу, бути модерною та не відставати від цивілізаційного поступу. Героїня мріяла про долю Софії Петровської, або Віри Фінгер, та упевневшись, що у період між двох революцій настрої суспільства далеко від романтики, вона «пов'язала голову хусточкою і пішла працювати на фабрику. Вона працювала коло верстата й перекладала Верлена» [8, 68]. Їй необхідні почуття, бо вона живе ними. Вона єдиний експресивний персонаж, який усвідомлює згубний вплив технічного часу. Її перфоменси спрямовані до чуттєво-емоційного, природнього, вічного, вищого. Тому вона відкидає примітивні залицяння художника Корвина, а образ таємничого Серафікуса вабить і збуджує уяву. Як зазначає Ю. Шерех, «Його кохання — для неї експеримент, любов технічної доби, любов без біології, або принаймні з переключеною біологією — «життєвий парафраз Венери Клеє» [12, 371].

Ю. Шерех називає роман «анекдотом, розгорненим у цілу книжку» [12, 360]. Композиція твору проста, але не прямолінійна. Автор уміє вчасно переривати основне дійство, знайомлячи детально з героями, які вже давно діють. Говорячи про інших персонажів, по суті, — розповідати про Серафікуса. Наративний аналіз показує, що

автор часто повторює одні й ті ж фрази, або дещо видозмінює їх. Ю. Шерех порівнює анекдот з цукеркою, яка за солодким шаром може містити «міцний лікер, що обпече язик» [12, 362]. І цим напоєм може бути наскрізна іронія, яка будується на тлумаченні речей, всупереч нормальному сприйманню. І ця протилежність акцентована. Текст всіяний іронічними афоризмами: «Галас заспокоює тим, що дратує», «найвсеосяжніша цікавість сягає ступенів мудрої й лагідної байдужості», «книголюби, які приходять до бібліотеки з любові до книжок, щоб серед книжок загубити її». Всеосяжна іронія торкається навіть читача. Це стосується фрагментів тексту, перенасичених термінами і поняттями. Читач, не розуміючи фахової мови та професійних суджень Комахи, ставить на паузу активне сприймання художнього світу. Тому Ю. Шерех застерігає: «Обережно! Книжка Домонтовича — небезпечна книжка. Не для дітей. Ви можете опинитися в ролі Ірці. А сміх автора буде тим гучніший, що він буде беззвучний, і тим сильніший, що ні один м'яз на його обличчі не ворухнеться. Мета мистецтва — дивувати, сказав Бодлер. В. Домонтович це добре знає» [12, 364]. Вчений вловив сигнали ненадійності, адже писав: «Одначе і взагалі Домонтовичевій пластичності не слід йняти віри, так само як і анекдотичності його сюжету. Це майстерна гра, яку автор проводить з читачем». [12, 364]. І ця гра має назву ненадійна нарація.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, А. Нюннінг дає набір інструментів, які можна доповнювати для багатоаспектного розгляду всіх неоднозначностей та суперечностей в тексті. Розумова гра автора-інтелектуала проявляється на різних рівнях. І найбільшу гру, гру зі смыслом, він проводить через підставну інстанцію ненадійного наратора — «в удаваному зниженні до пересічного читача, без зниження по суті; в позірній ясності при цілковитій неясності» [12, 366]. Ненадійним наратором у романі «Доктор Серафікус» є художник Корвин. Мотивом для недостовірної нарації є особиста зацікавленість та упередженість персонажа, який опинився в ситуації любовного трикутника, а таланти та наукові досягнення іншого викликають заздрість. Основними симптомами ненадійності наратора у творі є: 1) дисонанс між подіями та їхньою оцінкою; 2) неможливість зробити однозначні висновки; 3) експресивно забарвлене суб'єктивне мовлення видає того, хто говорить, а саме Корвина; 4) виникають суперечності між коментарями наратора та тим, як він себе проявляє; 5) наратор по-своєму інтерпретує події, що контрастує зі словами інших персонажів; 6) численні апеляції до читача та вдавана відкритість; 7) граматичні особливості, що сигналізують про високий рівень емоційної залученості, а також ідентичні фрази, що звучать і з уст персонажа, і від наратора; 8) наратор є упередже-

ною інстанцією і діє як персонаж. Вдало зазначає Ю. Шерех: «Уміти читати Домонтовича — означає всі його старанно виписані описи предметів і явищ не сприймати або принаймні не сприймати конкретно. Домонтович починається там, де

починається абстракція» [12, 365]. Анекдотичний сюжет, деталізація певних ситуацій — лише другорядне та допоміжне. Справжній читач повинен бачити більше. Ось основне правило комунікації, в якій має місце ненадійна нарація.

ДЖЕРЕЛА

1. Booth W. *The Rhetoric of Fiction*. Chicago: University of Chicago Press, 1961. — 543 pp.
2. Nünning A. *But Why will You Say that I am Mad? On the Theory, History, and Signals of Unreliable Narration in British Fiction* // *Arbeiten aus Anglistik und Amerikanistik*, 1997. — Bd. 22. — P. 83–105.
3. Nünning A. *Unreliable, Compared to What? Towards a Cognitive Theory of Unreliable Narration: Prolegomena and Hypotheses* // *Transcending Boundaries: Narratology in Context* / W. Grunzweig and A. Solbach (eds). Tübingen: Gunther Narr Verlag, 1999. — P. 53–73.
4. Агеева В. *Поетика парадокса : Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича*. — К. : Факт, 2006. — 432 с.
5. Белімова Т.В. *Інтертекстуальна основа художньої прози В. Домонтовича (на матеріалі романів «Дівчина з ведмедиком», «Доктор Серафікус» та «Без ґрунту»)* : автореф. дис. канд. філолог. наук : 10.01.01. Київ, 2005. — 19 с.
6. Боярчук О.М. *Експериментальна проза 20-х років ХХ століття : жанрово-стильові модифікації (В. Домонтович, А. Любченко, М. Йогансен)* : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.01.01. — Київ, 2003. — 19 с.
7. Гірняк М.О. *Диверсифікація авторської свідомості в інтелектуальній прозі В. Домонтовича* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.06 / Електронний ресурс. — Київ, 2006. — 20 с. — Режим доступу : <http://www.lib.ua-gu.net/inode/3434.html>
8. Домонтович В. *Доктор Серафікус* / Турянський О. *Поза межами болю : повість-поема*. — Харків : Фоліо, 2013. — 301 с.
9. Загоруйко Ю. «Доктор Серафікус» В. Домонтовича — повість-експеримент / *Збірник Харківського історико-філологічного товариства*. — Харків, 1998. — Т. 6. — С. 49–66.
10. Куриленко І.А. *Роль дитячої гри як бінарної опозиції реальності в художній структурі роману «Доктор Серафікус» В. Домонтовича / Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвуз. зб. наук. ст.* — Донецьк, 2009. — Вип. XX : Лінгвістика і літературознавство. — С. 462–465.
11. Павличко С. *Роман як інтелектуальна провокація / Домонтович В. Доктор Серафікус. Без ґрунту : Романи*. — К. : Критика, 1999. — С. 3–16.
12. Шерех Ю. *Не для дітей / Літературно-критичні статті та есеї*. — Нью-Йорк : Пролог, 1964. — 415 с.

REFERENCES

1. Booth, W. (1961). *The Rhetoric of Fiction*. Chicago: University of Chicago Press, 543 p.
2. Nünning, A. (1997). *But Why will You Say that I am Mad? On the Theory, History, and Signals of Unreliable Narration in British Fiction*. *Arbeiten aus Anglistik und Amerikanistik*, Bd. 22, P. 83–105.
3. Nünning, A. (1999). *Unreliable, Compared to What? Towards a Cognitive Theory of Unreliable Narration: Prolegomena and Hypotheses*. *Transcending Boundaries: Narratology in Context*. Tübingen: Gunther Narr Verlag, pp. 53–73.
4. Aheieva, V. (2006). *Poetyka paradoksa : Intelektualna proza Viktora Petrova-Domontovycha [Poetics of the Paradox: intellectual prose by Viktor Petrov-Domontovich]*. K.: Fakt, 432 p.
5. Belimova, T. V. (2005). *Intertekstualna osnova khudozhnoi prozy V. Domontovycha (na materialy romaniv «Divchyna z vedmedykom», «Doktor Serafikus» ta «Bez hruntu»)* [Intertextual basis of Viktor Domontovich's prose (Analysis of the novels "Girl with a Teddy Bear", "Doctor Seraphicus" and "Without Ground")]. — Manuscript, Kyiv, 19 p.
6. Boiarchuk, O. M. (2003). *Eksperymentalna proza 20-kh rokiv XX stolittia : zhanrovo-stylovi modyfikatsii (V. Domontovich, A. Liubchenko, M. Yohansen)* [Experimental Prose of the 20s of the 20th century: genre-stylistic modifications (V. Domontovich, A. Lyubchenko, M. Yohansen)] — Manuscript. Kyiv, 19 p.
7. Hirniak, M. O. (2006). *Dyversyfikatsiia avtorskoi svidomosti v intelektualnii prozi V. Domontovycha* [Diversification of the Author's Consciousness in the Intellectual Prose by V. Domontovich, Manuscript, Kyiv, 20 p.
8. Domontovich, V. (2013). *Doktor Serafikus [«Doctor Seraphicus»]*. Turianskyi O. *Poza mezhamy boliiu: povist-poema* [Outside of pain: plot poem]. Kharkiv: Folio, 301 p.

9. Zahoruiko, Yu. (1998). «Doktor Serafikus» V. Domontovycha — povist-eksperyment [“Doctor Serafikus” by V. Donontovich — story-experiment]. Zbirnyk Kharkivskoho istoryko-filolohichnoho tovarystva, Kharkiv, T. 6. pp. 49–66.
10. Kurylenko, I. A. (2009). Rol dytiachoi hry yak binarnoi opozytzii realnosti v khudozhnii strukturі romanu «Doktor Serafikus» V. Domontovycha [The Role of the Children’s Play as a Binary Opposition to Reality in the Artistic Structure of the Novel “Dr. Serafikus” by V. Domontovich]. Aktualni problemy slovianskoi filolohii: Mizhvuz. zb. nauk. st. Donetsk, Vyp. XX: *Linhvistyka i literaturoznavstvo*, P. 462–465.
11. Pavlychko, S. (1999). Roman yak intelektualna provokatsiia [Novel as the intellectual provocation]. Domontovych V. Doktor Serafikus. Bez gruntu [Dr. Seraphicus. Without the ground]: Romany. K.: Krytyka, pp. 3–16.
12. Sherekh, Yu. (1964). Ne dlia ditei. Literaturno-krytychni statti ta esei [Not for Children. Literary critical articles and essays]. New York: Proloh, 415 p.